

POROSZORSZÁG MEZŐGAZDASÁGI IGAZGATÁSA.

A magyar gazdaközönség az új földművelési minisztérium szervezésével régi jogosult óhaját látja megvalósulni. Fontos közérdek szól a mellett, hogy a hazai termelésnek az az ága, mely túlnyomóságánál fogva közgazdasági életünknek ugyyszólván létalapját képezi, az államhatalom részéről különös figyelemben és gondoskodásban részesüljön. Ez eszmét látjuk testté válni a külön földművelési minisztériumban, mely azonban nem jelenti a mezőgazdasági érdekek előtérbe tolását, vagy éppen ellentétbe helyezését a hazai termelés egyéb ágainak érdekeivel, — mert hiszen magának mezőgazdaságunknak is az összes ágak harmonikus fejlesztése biztosít szilárd alapot és állandó virágzást — hanem jelenti azt, hogy a mezőgazdasági ügyek legfőbb vezetése jövőre oly állami organum kezébe kerül, melynek figyelmét nem kötik le, nem osztják meg más, szintén igen fontos ügyek, hanem minden idejét, minden buzgalmát egy célra összpontosíthatja s egy nagy feladatnak, mezőgazdaságunk felvirágoztatásának szentelheti.

Ha e változást a gazdasági érdekek korábban is kívánatossá tették, a jelenlegi viszonyok egyenesen parancsolják. Az a forradalomszerű árcsökkenés, melyet a nagy gabonatermelő országok egyre fokozódó versenye idézett elő, a mezőgazdaságot európaszerte súlyos válságba sodorta. E válságot hazánk, mely első sorban mezőgazdasági terményeinek értékesítésére van utalva, kétszeresen érzi s a válságot rá nézve még élesebbé teszi, hogy gazdasági állapotainkban sok baj és fogyatkozás van, mely az ellenálló képességet csökkenti. Távrolról sem akarjuk azt állítani, hogy mezőgazdaságunk fejlődése egészségtelen s a földműveléssel foglalkozó osztály helyzete általában siralmas volna. Mezőgazdaságunk az utóbbi évtized alatt rendkívül sokat haladt s halad folyvást, megszakítás nélkül. Jóllét sőt vagyoniosság,

előretörő szorgalom és kifejlett kultúra lépten-nyomon feltalálható mezőgazdasági népességünk közt; de ép úgy feltalálható sokfelé az eladósodás s feltalálható a hanyag és primitív gazdálkodás is. A haladás, a megváltozott viszonyokhoz való alkalmazkodás általánosan szükséges s bár első sorban maguk az érdekeltek hivatvák s egyedül csak ők képesek mezőgazdaságunkat a nehéz viszonyok daczára is megóvni a hanyatlástól: a legfőbb igazgatás óvó, irányt adó s az akadályokat elhárító tevékenységének is mind tágabb tér nyílik.

A külön földművelési miniszterium eszméjével nem is állunk elszigetelten. Európaszerte mindinkább előtérbe látjuk lépni azt a tendenciát, hogy a földművelés érdekeit egy önálló szakminiszterium van hivatva ápolni és érvényre juttatni. 1848-ban felállított a porosz mezőgazdasági miniszterium, 1868-ban Ausztria szervezett földművelése számára külön miniszteriumot, 1881-ben pedig — már az újabb gazdasági viszonyok hatása alatt — Franciaország állított hasonlót. A jelen év meghozta hazánkban is a mezőgazdasági ügyeknek egy külön miniszteriumban való összpontosítását, s most, midőn az új szervezés keresztülvitele küszöbön áll, talán nem lesz érdektelen, ha az időre s lehet mondani jelességre nézve is első mezőgazdasági miniszteriumnak, a *porosznak* szervezetét és újabb működését vázlatosan bemutatjuk.

Poroszországban a mezőgazdasági ügyeket a legfőbb állami hatóságok szervezéséről szóló 1810. okt. 27-iki rendelet a belügyminiszterium kebelében szervezett kereskedelmi és ipari osztály hatáskörébe utalta¹⁾, 1847-ben az első egyesített országgyűlés három rendjének — a lovagi javak, városi és falusi községek követeinek — kuriája a királyhoz kérvényt intézett egy önálló földművelési-, ipar- és kereskedelmi miniszterium felállítására iránt; a javaslat akkor ugyan nem vétetett figyelembe, de az 1848-iki események nemsokára teljesülésre juttatták a rendek óhaját. Előbb — 1848. április 17-ikén — egy kereskedelmi-, ipari- és közmunkaminiszterium felállítása rendeltetett el, arra ruháztatván a mezőgazdasági ügyek vezetése is, ugyanazon évi június 25-én

¹⁾ *Rönne*: Das Staatsrecht der Preussischen Monarchie. Dritter Band, Leipzig 1888.

Meitzen: Der Boden und die landwirthschaftlichen Verhältnisse des Preussischen Staates. Dritter Band. Berlin 1871.

pedig az utóbbi ügyek teljes elkülönítése is megtörtént s felállított a ma is működő külön *mezőgazdasági miniszterium*.

Ez új miniszterium ressortjába soroztatott az egész mezőgazdasági rendészet, különösen a földesúri és jobbágyi viszonyoknak, a birtokrendezéseknek, a földesúri és egyéb reálterhek-től való megváltásnak, az ártéri és halászati rendőri ügyeknek, a mezőgazdaság előmozdítására szolgáló összes intézeteknek és a gazdasági szakiskoláknak legfőbb vezetése. A főlovászmester alatt álló ménesügyre szintén nyert már ekkor befolyást. Az 1848. aug. 11-iki legfelsőbb rendelet pedig a ménesügyet is kizárólag az új miniszterium alá helyezte.

A mezőgazdasági miniszterium hatásköre később is folytatólagos. 1849-ben a gát- és gáttársulati ügyek elintézése bízott rá, oly esetekben azonban, midőn hajózási és folyamrendőri érdekek is érintetnek, mint például gátak építésénél hajózható folyamok közelében, a kereskedelmi, ipar- és közmunka-miniszteriummal egyetértőleg tartozik eljárni. Az 1850-iki vadászendőri törvényből folyó ügyeket előbb közösen intézte el a belügy-miniszteriummal, jelenleg, kivéve némely eseteket, kizárólag maga. 1872-ben az egész állategészségügy igazgatását, melyet addig a vallás-, közoktatás- és közegészségügyi miniszterium teljesített, szintén átvette; oly esetekben azonban, midőn az állategészségügyi intézkedések más miniszteriumok érdekkörét is érintik, az illető miniszterek is megkérdendők s a körülményekhez képest a szükséges intézkedések közösen állapítandók meg. 1874-ben a belügyminiszteriumtól átvette a *földbirtoki hitelintézetek* felügyeletét, 1876-ban pedig az összes földhitelintézetek felügyeletében való részvétel is biztosított számára. Végre 1878-ban az állami jószágok és erdők igazgatása, mely addig a pénzügyminiszterium kezében volt, szintén reá ruháztatott s korábbi nevét, a »mezőgazdaság, állami jószágok és erdők miniszteriuma« (Ministerium für Landwirtschaft, Domänen und Forste) névvel cserélte föl.

Az osztrák földművelési miniszterium hatásköre leginkább abban különbözik a porosz miniszteriumétól, hogy a bányáügyek vezetése sőt még az állami bányaművek legfőbb igazgatása is ezen miniszterium feladatát képezi. Az új francia földművelési miniszterium a bányászati ügyeket nem sorolja teendői közé, — ezek ott a közmunkaminiszterium ügykörébe tartoznak, — a vízhasznosítási ügyek azonban, minők a lecsapolások, kiszáritások,

öntözés, feliszapolás és elárasztás, fontos teendőit képezik s a miniszterium öt osztálya közül egy kizárólag ezeket látja el. — Oroszországban az államjavak miniszteriuma, melynek hatáskörébe tartoznak a mezőgazdasági és erdészeti, valamint a bányászati ügyek, szintén külön földművelési miniszteriumnak tekinthető, bár, a mint neve is mutatja, tevékenységének súlypontja az államjavak igazgatásában nyugszik. Az új magyar földművelési miniszteriumban szerencsésen látjuk csoportosítva a természetük szerint összetartozó ügyeket, csak a bányaügyeket lett volna — nézetünk szerint — célszerűbb oda, a hol az ipar van, a kereskedelmi miniszterium hatáskörébe tenni át. A bányászat östermelés ugyan, de azért nem rokonabb a mezőgazdasággal, mint bármelyik iparág, sőt némileg ellentétben is áll azzal, a mennyiben a földbirtokra nézve a bányászat gyakorlása sokszor korlátoló, megszorító; de különben is csak a bányászat östermelés, a kohászat már határozottan ipar s ha például egy ugyanazon vasbányatelepen az érczek kiaknázása mellett, azoknak kiolvasztása s a kiolvasztott nyers vasnak iparcikké váló feldolgozása is történik, a legfőbb felügyelet akkor is a földművelési miniszterium gondja, vagy a kereskedelmi miniszterium feladata, vagy mindkettőt közösen illeti? ... Nagy erő, a sikernek nem csekély biztosítéka rejlik a figyelemnek, tehetségnek egy szigorúan körülhatárolt térre, az egy-ugyanazon természetű ügyek csoportjára való összpontosításában. A bányászat, hol különben szintén fontos feladatok várnak megoldásra, eltérő természetével nagyon kiüt a mezőgazdasági ügyek csoportjából; ezért az osztrák rendszernél, melyet részben mi is követünk, sokkal helyesebb a porosz, mely a banyaügyeket más miniszterium hatáskörébe sorozza, hol kellő érvényesülésükre sokkal jobb alkalom kínálkozik.

A porosz mezőgazdasági miniszterium ressortjába következő intézetek és intézmények tartoznak: az 1842-ben alapított *országos gazdasági tanács* (Landes-Ökonomie-Kollegium). Ez a mezőgazdasági egyleteknek mintegy központi organumául szolgál, tagjainak legalább kétharmadát három évről három évre a központi gazdasági egyletek választják s legfőlebb egyharmadát nevezheti ki a miniszter. A tanács mint állandó véleményező testület működik a miniszterium mellett, de köteles a mező- és erdőgazdaság érdekeire önálló javaslatokkal is felhívni a miniszter figyelmét.

További intézmények az 1875-ben felállított s a miniszternek közvetlenül alárendelt *állategészségügyi bizottság*; az 1876-ban

szervezett központi lapbizottság (Central-Moorkomission) s az ennek alárendelt lapkisérteti állomás; az 1844-ben életbeléptetett mezőgazdasági főtörvényszék; a földbirtoki hitelintézetek; a felsőbb gazdasági tanintézetek; a berlini állatorvosi tanintézet; a kertészeti iskolák; az állami ménesek és méntelepek; a tartományi járadékbankok, a reálterhek megváltásának előmozdítására, melyek azonban részben a pénzügyminiszterium hatáskörébe tartoznak; végre az 1880-ban szervezett közgazdasági tanács, mely egyuttal a kereskedelmi és ipari s a közmunkaminiszterium ressortjába is tartozik s feladata, hogy a kereskedelem, ipar, mezőgazdaság és erdészet fontosabb közgazdasági érdekeit érintő törvényjavaslatokra és rendeletekre nézve, mielőtt azok a királyhoz jóváhagyás végett benyújtatnának, véleményt mondjon; közgazdasági kérdések tekintetében Poroszország javaslataira és szavazatára nézve a szövetségstanácsban szintén ily véleményező szerepe van.

A porosz mezőgazdasági miniszterium 1877-től kezdve, három-négy éves ciklusokban, egy-egy nagy szabású jelentésben ad számot működéséről, behatóan ismertetve a mezőgazdaság valamennyi ágának állapotát, az imént felsorolt intézetek tevékenységét s nagy részletességgel mutatva be az állami birtokok és erdők igazgatásának eredményét. Jelentését legutóbb négy évről, 1884 – 1887-ről, a múlt évben tette közzé.¹⁾ E nagy szabású mű alapján futólag vázolni akarjuk a kormány tevékenységét s a porosz mezőgazdaság állapotát az utóbbi évek alatt.

Az az általános mezőgazdasági válság, melyet a tengerentúli országok versenye idézett elő, Poroszországot sem kímélte meg. Először a gabona- és gyapjuárak szálltak le oly alacsony színvonalra, hogy jóformán a termelési költséget sem hozták meg; majd a vágómarha kelendőségét rontotta meg a verseny, végre a legutóbbi években a túltermelés és a több állam által saját termékeinek nyújtott kiviteli praemiumok következtében a mezőgazdasági mellékiparágak: a szeszfőzés, répaczukorgyártás is megszüntek jövedelmezők lenni s nem pótolták többé a gazdaság többi ágaiban mutatkozó hiányt. A kormány a mint általáno-

¹⁾ Preussens landwirthschaftliche Verwaltung in den Jahren 1884, 1885, 1886, 1887. Bericht des Ministers für Landwirthschaft, Domänen und Forsten an Seine Majestät den Kaiser und König. Berlin 1888.

san tudva van — agrár vámokkal sietett megtámadott mezőgazdaságának védelmére. 1879-ben, midőn ez irányban az első lépés megtörtént, csak mérsékelt vámok állapították meg, azonban már 1885-ben újabb, az elsónél sokkal jelentékenyebb vámemelés határozottatott el; de még ez sem látszott elég védelmet nyújtani, s 1887-ben a legtöbb mezőgazdasági termény vámjá ismét nagy mértékben fölemeltetett. E védvámoknak, bár az árak hanyatlását s a földmívelő osztály helyzetének kedvezőtlenebre fordulását megakadályozni nem tudták, mégis volt némi hatásuk: az árcsökkenést mérsékelték s ezáltal enyhítették, lassították a válságot s időt engedtek a mezőgazdáknak, hogy a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodjanak.

A kormány és gazdaközönség használják is ezt a haladékot s a mezőgazdasági élet minden terén elevenség és előretörés mutatkozik. Hű és csaknem a legapróbb detailokig menő képet fest erről az imént idézett miniszteri jelentés, melyet azonban már csak térszúke miatt sem szándékozunk nyomról-nyomra követni s ismertetésünkben a mezőgazdasági igazgatásnak csak egyes hazai viszonyaink szempontjából tanulságosabb ágaira akarunk kiterjeszkedni.

A mezőgazdasági válság a hitelszükségletet s általában a hitel fontosságát fokozni szokta, nem csoda tehát, ha a jelenlegi kedvezőtlen gazdasági viszonyok közt a figyelem Poroszországban is mind nagyobb mérvben fordul a *hitelügy* felé. Azonban, a mint a miniszteri jelentés helyesen megjegyzi, csalódnak, kik a hiteltől csodatévő hatást várnak s azt hiszik, hogy a tiszta jövedelem csökkenésén, mely a mezőgazdaságnak csaknem minden ágában mutatkozik, a hitelnek bárminő szervezete is segíteni képes. A hitel a gazdasági válságot csak enyhítheti s szelidítheti; de gyökeresen meggyógyítani nem tudja. Azoktól a javaslatoktól, melyek újabbán a hitelügy rendezése tárgyában fölmerültek, javulást épen nem lehet várni. Némelyek a földbirtok szabad megterheltetését kárhóztatják s azt javasolják, hogy a megterheltetés a földbirtok értékének bizonyos meghatározott részére korlátoztassék. Igaz, hogy a túlságos megterheltetés úgy a birtokos, mint a gazdálkodás sikeres folytatása szempontjából egyenlőn káros; de a célba vett intézkedésnek nem az lenne a hatása, hogy a földbirtok az eladósodástól megóvatnék, hanem az, hogy a már adóssággal terhelt s a kedvezőtlen gazdasági viszonyok által is sújtott birtokosok kénytelenek volnának minden áron megválni

birtokaiktól s beállnának a tömeges kényszer-eladások, mi a földbirtok értékének nagy hanyatlását vonná maga után. Mások ismét azt javasolják, hogy valamennyi jelzálogi kölcsön változtattassék át fel nem mondható járadék-adóssággá. Első tekintetre e terv is elég tetszetős, de a komoly bírálatot épügy nem állja ki, mint az előbbi. Nemcsak a hitelezők jogai tiltakoznak ellene, melyeknek sérelme nélkül keresztül nem vihető, hanem a hitelre szoruló földbirtok szempontjából is nagyon megfontolandó. Ez intézkedés csak akkor szolgálna valóban a földbirtok javára, ha az a sok százmillió frt. nem járadék természetű jelzálogi kölcsön, mely arra be van táblázva, állandóan alkalmazkodnék ehhez az átváltoztatáshoz s állandó elhelyezést keresne a járadéklevelekben; azonban föl lehet-e tenni, hogy a takarékpénztárak és biztosító intézetek, melyek óriás activájuk legnagyobb részét jelenleg földbirtokra adják kölcsön, mert tudják, hogy így az egész összeg minden változástól, csökkenéstől biztosítva van: époly megnyugvással helyeznék azt járadék- vagy záloglevelekbe, melyek azonkívül, hogy a pénzpiacz kedvezőbb alakulásával kisebb kamatozásúvá convertálhatók — s az adósok érdekében convertálandók is — még az árfolyam-ingadozásnak is ki vannak téve? Nagyon valószínű, hogy ama roppant összegek jelentékeny része más elhelyezést keresne, de akkor meg a földbirtok »az elméletileg megfelelőbb kölcsönforma előnyét a magasabb kamatláb hátrányával fizetné meg.« A porosz kormány nem is szándékozik a hitelügy természetes fejlődését bárminő kivételes intézkedésekkel megzavarni. Erre nincs is szükség, a porosz földbirtoki hitelügy kitünően van szervezve s alig hagy fenn valami kívánni valót.

A földbirtoki hitelintézetek a pénzpiacz kedvező helyzetét azonnal felhasználták tagjaik előnyére, s megkezdték kölcsöneik convertálását kisebb kamatúra. Példájukat a részvénytársulati intézetek is kénytelenek voltak követni, úgy hogy ma már a 4 $\frac{1}{2}$ -os kölcsönök legnagyobb része $3\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ -osra van átváltoztatva, mi természetesen az adósoknak nem csekély könnyebbségére szolgál. A kamatláb csökkenésének kedvező hatását még más irányban is lehet érezni: a föld árának alakulásában. Hogy a kedvezőtlen gazdasági viszonyok a földbirtok nagymérvű elértéktelenedését nem idézték elő, sőt csökkenést egyáltalán nem látunk, azt első sorban az alacsony kamatlábnak lehet köszönni.

Jótékony hatással volt a hitelviszonyok alakulására az

ingatlan vagyon végrehajtásáról szóló 1883. jul. 13-ki törvény, mely míg egyrészt a korábbi törvények szigorán az adóssal szemben sokat enyhített, más részről kimondta, hogy a jelzálogul szolgáló ingatlan eladását egy jelzálogi hitelező sem követelheti, ha az öt megelőző hitelezők követelése az eladási árból ki nem telik. Ez intézkedés a jelzálogi hitel biztosságát — mitől részben a hitel olcsósága is függ — tetemesen fokozta. A jelzálogi terhek forgalma, mely hazánkban 1875, Ausztriában pedig 1876. óta képezi a statisztikai fülvétel tárgyát, Poroszországban először 1886/7-re puhatoltatott ki, s az adatgyűjtés végeredménye azt mutatja, hogy a mezőgazdasági földbirtok terhei ez évben 133 millió márkával növekedtek. Bár az adósodás kedvező körülménynek nem tekinthető, de más részről ama nagy összeg arra mutat, hogy a porosz földbirtoknak a hitel forrásai bőségesen álltak rendelkezésére.

A földbirtoki hitel egészséges fejlődése mellett a nagyobb birtokosok *személyi hitelügye* is általában kedvező, ellenben a kisbirtokosoké az ország sok részében épen nem mondható kielégítőnek. Újabb megbízható kutatások és tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az uzsora még mindig nagyon el van terjedve. Különösen nyugoti és déli Németország hegyes vidékein egész rendszeresen folyik a földnépének lelketlen uzsorások — többnyire kereskedők — által való kizsákmányolása s úgy szólván rabszolgaságban tartása. E kóros állapotot segíteni nehéz feladat. Az 1880. május 20-ki birodalmi törvény kimondta ugyan az uzsorának büntető jogi megtorlását, de a törvény, bár jótékony hatását kétségbevonni nem lehet, az uzsorát megszüntetni nem volt képes. Újabbban azt kívánják, hogy a törvény a termény- és állatuzsorára is kiterjesztessék; ez azonban még megfontolás tárgyát képezi. Gyökeres javulás csak az illető vidékek vagyonosabb és értelmesebb osztályának tevékeny közreműködésétől várható. Örvendetes, hogy az illető vidékeken számos egyesület alakult, mely erélyesen és sikerrel küzd az említett kóros állapot ellen. A Raffeisen-féle kölcsönpénztárak terjedése és tevékenysége is nagy mértékben hozzájárul a vidéki népesség hitelviszonyainak javításához.

A *talajjavítási hitel* előmozdítása végett az 1879. május 13-ki törvény alapján létesült talajjavítási járadék bankok közül eddig nagyobb tevékenységet a sziléziai fejtett ki. Azonban a kölcsönvevők eddig kizárólag csak hitbizományi javak birtoko-

sai és talajjavítási társulatok voltak, minthogy az előbbieknél az intézmény azt az előnyt nyújtja, hogy alagsövezési czélokra az érdekelt rokonság meghallgatása nélkül is köthetnek kölcsönök; az utóbbiaknak pedig, hogy kölcsönök jelzálogi biztosítás nélkül is kaphatnak ezen járadékbankoktól. A törvénynek az a czélzata, hogy talajjavítási czélokra magánbirtokosok számára is tényleg megszerezhető hitelt teremtsen, nem valósult meg. Annak az előjognak — úgymond a jelentés — hogy az alagsövezési kölcsönök a már betáblázott jelzálogi kölcsönök megelőzik, eddig gyakorlati eredménye nem volt, oly esetekben pedig, midőn a birtok teherállapota az előjog alkalmazását nem kívánja, a birtokos másképen, kedvezőbb feltételek mellett elégítheti ki hitelszükségletét. Nálunk is a tapasztalat fogja megmutatni, hogy a talajjavítási kölcsönök új formájához fűzött várakozások mennyire valósulnak meg; de ha csak a vízszabályozó és ármentesítő társulatok pénzügyeinek rendezését és terheinek megkönnyebbitését érjük is el vele, már akkor is meglehetünk elégedve az eredménnyel.

A porosz mezőgazdaság emelésére nagy hatással vannak a *vízszabályozások* és *talajjavítások*. A vízszabályozások ügye azonban csak a legutóbbi időben vett nagyobb lendületet; még néhány évvel ezelőtt általános volt a panasz, hogy a kisebb folyók hiányos gondozása a parti birtokosok részéről s a nagyobb folyók nem hajózható szakaszainak elvadult állapota évről-évre roppant károkat okoz a földművelésnek s gyakran a mind általánosabban felkarolt talajjavítási munkálatok sikerét is kérdésessé teszi. Poroszországban egységes vízjogi törvény, mely megállapítaná a hajózásra nem szolgáló folyók tervszerű gondozását, tisztítását és rendszeres partvédelmi munkálatait, nem létezik. A súlypont a vízszabályozási társulatokon nyugszik, melyeknek alakulását a kormány lehetőleg előmozdítani törekszik. A folyók közép szakaszainak elvadulása azonban a szabályozások gyors keresztülvitelét tévén szükségessé: a községi és társulati folyamszabályozások előmozdítására egy rendelkezési alap dotálása határozottat el, mely 1884/83-tól kezdve évi 500.000 márkával szerepel az állami költségvetés rendkívüli kiadásai közt, az 1888/9-ki költségvetésben pedig már a rendes kiadások közt foglal helyet. Ezen alap célja — úgymond a jelentés — nem az, hogy a tulajdonképeni talajjavításokat közvetlenül támogassa; az ily munkálatok kivitele maguk az érdekelt birtokosok feladatát képezi s a tartományi kormányok teendője, hogy az 1875. jul. 8-ki törvény által talaj-

javitási czélokra rendelkezésükre bocsátott alapból a szükséghez képest segélyezzék az e fajta munkálatokat. A folyamszabályozási alap jelentősége inkább a talajjavítások közvetett előmozdításában áll, megadva számukra a kivitel előfeltételeit az elhanyagolt folyók rendezése és szabályozása által. Azonban biztosításul, hogy a hozott áldozat nem vesz kárba, s a szabályozott folyók jövőben is rendesen fentartatnak: az állami segély csakis községi vagy társulati vállalatoknak adatik. Az 1879. ápril 1-én kelt törvény értelmében társulatok alakításának főleg a lecsapolási és öntözési munkálatoknál van helye. Ily társulatok sűrűn keletkeznek. Különösen a talajvizek levezetése, az alagcsövezési társulatok működése folytán, ujabban nagy kiterjedést vett. Az utóbbi négy év alatt (1884—1887) 363 új viz- és gáttársulat alakult, 126.482 hektár talajjavítási területtel.

A keleti és nyugoti porosz tartományban, továbbá Pomerániában elnyuló homok-területeken a futóhomok megkötése — többnyire erdősítés által — és mívelhetővé tétele szakadatlanul folyik, valamint a tözeges, ingoványos talajok jobbitása is. Mindkét talajon nagy eredményeket értek el a mesterséges trágyaszerek czélszerű alkalmazásával s ilyen megjavított futóhomok- és lapterületek tiszta jövedelme ma már sokszor versenyez a legjobb minőségű földek jövedelmével.

Az *agrár-törvényhozás* az utóbbi évek alatt nem annyira új alkotásokra, mint a meglevők pótlására, különösen pedig az ország nagy részében érvénybenlevő törvényeknek a többi tartományokra való kiterjesztésére irányult s többnyire elkülönítési, birtokrendezési és tagosítási kérdések körül forgott. Nem szándékozunk e kérdésekkel bővebben foglalkozni, csak megemlítjük mellesleg, hogy mennyire fontos volna, ha nálunk a kormány és törvényhozás a tagosítások általános keresztülvitelét feladatául tűzné ki. Lehetnek természetesen esetek, midőn a tagosítás végrehajtása alig lehetséges, vagy legalább is nem volna czélszerű. De ezek csak kivételek, melyeket méltányolni lehetne a nélkül, hogy az elv keresztülvitele valami nagy csorbát szenvedne. A tagosítást azonban nemcsak oly községekben kellene végrehajtani, hol az úrbéri rendezés még nem történt meg, hanem ott is, hol az már megtörtént, de az egyes egyéneket illető részek nem egy tagban, hanem parcellákban hasítattak ki. Itt bizonyos fokú kényszerből sem volna szabad visszariadni, mert a tagosítatlan birtok a mai gazdasági viszonyoknak egyáltalán nem felel meg. Új

mezőrendőri törvényjavaslatunk a parcellás birtokrendszerrel járó gazdasági hátrányokat enyhíteni igyekszik ugyan, midőn az ily birtokok használatára nézve megfelelő rendtartást kíván megállapíttatni, de nézetünk szerint még czélszerűbb volna gyökeres orvosláshoz, a tagosításhoz fordulni. A porosz törvény tagosításoknál pénzbeli kárpótlást csak kivételesen enged meg s akkor sem tehet az illető egyén összes illetőségének 3°/_o-ánál. A pénzbeli kiegyenlítés ily szűk korlátok közé szorítását azonban részünkről nem helyeselhetjük. Az egyes dülőknek különböző talaja és a községtől eltérő távolsága képezi főleg az okokat, melyek a tagosítást az érdekeltek előtt félelmes színben tüntetik fel; mert senki sem akarja kitenni magát a veszélynek, hogy illetőségét a község határának távoli részében, vagy esetleg rosszabb földből kapja ki. Ha azonban a különböző dülők, vagy földdarabok értéke fekvésük és talajuk minősége szerint igazságosan megbecsültetnék s ha az értékesebb földek bizonyos összeget (az összes érték egész 10—15°/_o-áig) tartoznának fizetni, mely a kevésbé jó földek javára esnék: akkor a legtöbb esetben, minden hatósági beavatkozás nélkül, a község vagyonosabb lakosai illetőségüket az első, a kevésbé vagyonosak, vagy eladósodottak pedig a második, harmadik, stb. osztályu földekből vennék ki; minek az a jó következménye is volna, hogy igen sok kis birtokos megszabadulna adósságától s könnyebben kezdhetne új életet, még ha egészben véve silányabb minőségű földet kapna is a réginél.

A jelentés részletesen ismerteti azt a nagyszabású *telepítést*, melynek nyíltan bevallott czélja Poroszország keleti tartományaiban, Posenben és West-Preussenben a német elemnek túlsúlyt biztosítani a benszülött lengyel népelem fölött. E célra az 1886. ápril 26-ki törvény egy 100 millió márkás alapot bocsátott a kormány rendelkezésére, miből az földbirtokokat vásárol s fedezi az új telepítvények községi, egyházi és iskolai ügyeinek első berendezési és szabályozási költségeit. A megszerzett birtok alkalmas német gyarmatosok között részint magán tulajdonúl osztatik ki, készpénz- vagy járadék-fizetés mellett, részint haszonbérbe adatik; ez az utóbbi eset azonban inkább csak átmeneti állapotnak tekinthető.

A telepítési törvény végrehajtása az államminiszterium alá rendelt telepítési biztosságra ruháztatott, melynek székhelyéül Posen városa jelöltetett ki. A birtokok részint szabad kézből

vétetnek, részint árverésen vásároltatnak össze, s általában szabályul szolgál, hogy a birtokok vásárlása lehetőleg oly kerületekben történjék, hol a német és lengyel népesség vegyesen lakik, hogy így a német elem túlsúlyt nyerjen; de német többségű kerületekben is történhetnek birtokvételek, ha az a veszély forog fenn, hogy német birtok lengyel kézbe kerül, vagy a hol a német egyház és iskola elnyomásától lehet tartani. Tiszta lengyel kerületekben szintén helye van a kormánybiztosság tevékenységének, ha nagyobb birtokrészek, vagy több kisebb, de összefüggő birtokok, vagy végre ha már létező német községekkel határos jószágok megvételére kínálkozik alkalom. Az szintén elvül van kimondva, hogy csak olyan birtokok vásároltassanak, melyek talajuknál fogva a mezőgazdaság sikeres folytatására alkalmasak, és hogy minden chablon kerülendő, mi a kínálatot megnehezíti, a költségeket szaporítja s általában a feladat megoldása elé akadályokat gördít.

E rövid vázlatból is látható, hogy az egész telepítési ügyben a politikai momentumok játszák a főszerepet s a gazdasági szempontok csak annyiban érvényesülnek, a mennyiben az előbbieik sikerének föltételét képezik. Nem vagyunk hivatva, s e hely sem alkalmas rá, hogy az eljárás jogosultsága fölött ítéletet mondjunk, de nem hallgathatjuk el, hogy jogi és erkölcsi tekintetben mily súlyos beszámítás alá esik, hogy a lengyel birtokosok deposedálása a feldarabolt Lengyelország tartományában is fogantatba vétetett. Az az ivadékról-ivadékra szálló vas erély azonban, mely a kis Brandenburgból megalkotá a hatalmas Porosz királyságot s ebből a világ legelső hatalmát, a nagy Németbirodalmat, — eszközeiben sohasem volt válogató s mindent, a mi a nagy nemzeti czélok előtt akadályt képezett, kiméletlenül eltiport. S ki merné kétségbe vonni, hogy igen fontos állami érdek szól a mellett, hogy az államalkotó és fentartó népelem az állam határain belül mindenütt túlsúlyban legyen, a széthúzó, kifelé gravitáló s bomlasztó népelemek fölött.

Poroszország példája nekünk is tanulságul szolgálhat, nem az erőszakos intézkedések terén, mert a jogtisztelet és méltányosság, mely a magyar nemzetet jellemzi, oly becses tulajdon, hogy még akkor sem volna szabad levetköznünk, ha kezünkben még volna is a kellő erő és hatalom; hanem tanulságul szolgálhat amaz éber figyelem tekintetében, melylyel a porosz államhatalom a nem-

zeti érdekek fölött örökös s azon szívós erélyre nézve, melylyel azokat megvalósítani törekszik.

A telepítések kérdése nálunk is előbb-utóbb napirendre kerül s bár gazdasági okok sürgetik megoldását, csakis egy helyes megoldása lehet, az, mely a gazdasági szempontok mellett tekintettel lesz az államalkotó nemzetiség megerősítésére. Nem erőszakos intézkedésekről, nem jogtiprásról, nem a más nemzetiségek elnyomásáról van itt szó, hanem csak a létező állapotok fentartásáról, a magyarság eddigi súlyának biztosításáról a földbirtokban. Az államjóságokon, melyek remélhetőleg nemsokára az új földművelési miniszterium alá kerülnek, ily irányu telepítésre jó alkalom kínálkozik, s általa az alvidéken, hol arra oly nagy szükség van, a magyarságot minden nagyobb áldozat nélkül jelentékenyen meg lehet erősíteni. De az áldozattól sem szabad visszariadni. Nemzetiségünk oly veszélyeztetett pontján, a minő például Erdély tetemes része, egy talpalatnyi magyar földbirtokot sem volna szabad idegen kézbe eresztetni, az eladásra kerülő birtokokat az államnak ép úgy meg kellene vásárolnia, mint a hogy a porosz kormány teszi, s új erőteljes magyar telepésekkel pótolni a kidőlt támaszt, melyet nemzetiségünk az elpusztult korábbi birtokosokban vesztett. Ez elodázhatlan teendő. Azzal a veszedelmes nemzetiségi áramlattal, mely már nem éri be a tömegek megmételtyezésével, hanem a magyar földbirtok fokozatos meghódítására is törekszik, az államnak kötelessége érelyesen szembeszállni s elébe a czélszerűen keresztülvitt telepítések által áttörhetetlen gátat emelni. Oly intézkedés volna ez, melyre egy ezredéves mult által megszentelt államiság nyomná a jogosság pecsétjét.

A porosz mezőgazdasági törvényhozásnak az utóbbi évtized alatt egyik legfontosabb alkotása az 1880. ápril 1-én kelt s ugyanazon évi július 1-én életbeléptetett *mező- és erdőrendőri törvény*. Bár szükségét régóta elismerték s a tartományi hatóságok, melyek leginkább érezték hiányát, gyakorta sürgették megalkotását, eleinte ellenszenvvel találkozott. Azonban csakhamar általánosan meggyőződtek czélszerű voltáról s életbeléptetése után semmi panasz sem hangzott ellene. A porosz törvény szintén azt a helyes álláspontot foglalja el, a mit saját törvényjavaslatunk, hogy a helyi sajátságokat lehetőleg tekintetbe venni és méltányolni igyekszik s tág tért nyit külön rendszabályok alkotására, fentartva természetesen ezen rendszabályokkal szem-

ben a miniszterium felülvizsgálati jogát, hogy lehetőleg egyöntetű eljárás állapíttassék meg.

A mezőrendőri törvény nagy erélylyel hajtatik végre s annak köszönhető többek közt, hogy a kártékony növények és állatok irtását többnyire teljes siker követi. Így az aranka, egyik legbecsesebb takarmánynövényünknek, a luczernának végzetes ellensége, Poroszországban egyre fogy, mi bár részben a vetőmag gondosabb megválasztásának tulajdonítható, de főleg mégis az irtására vonatkozó rendszabályok pontos keresztülvitelének köszönhető. Nálunk az aranka, a vetőmag megválasztására fordított tagadhatatlanul nagyobb gond daczára, sokfelé egész csapássá vált, s gyakran már a másod éves luczernát is megtámadja. De nem is lehet ez máskép, mikor lépten-nyomon látjuk, hogy tenyészik, terjed tetszése szerint, nem háborgatva senkitől, míg teljesen el nem borítja a megtámadott területet. Vagy nézzük dombos vidékeinken, a völgyi rétek telekes oldalán, a szétszórt luczerna-bokrokat, mint kúszik, mint kapaszkodik rájuk a veszedelmes élődi növény s mint érleli magvát, hogy a szelek szárnyán tovább röpjön. Mezőrendőri törvényjavaslatunkban, mint sok másra, úgy erre nézve is megtaláljuk a célszerű intézkedéseket; vajha a törvény helyes rendelkezéseit kiegészítené az, ami nélkül a legjobb törvény is irott malaszt: az erélyes végrehajtás.

Poroszországban épen ez van meg nagy mértékben, de azért még ez a szívós erély sem tudta teljesen legyőzni a bortermelő országok közös rémét: a *phylloxerát*. Az egész Németbirodalom a phylloxerátóleddigaránylag kevesetszenvedett, ez azonban inkább a káros rovar terjedésére kevésbé kedvező hűvösebb éghajlatnak tulajdonítható, semmint az óvintézkedéseknek. Meg kell azonban vallani, hogy a vész elfojtására oly erélyes intézkedéseket egyetlen állam sem tett, mint Németország. Az 1883. július 3-kán kelt birodalmi törvény elrendelte, hogy az inficiált területek kisajátítandók, kiirtandók és desinficiálandók. A szőlőterületek megvizsgálása s az inficiált területek és a szükséges védővek kiirtása nagy buzgalommal és költséggel folyt, úgy hogy a porosz kormány négy év alatt, 1884-től 1887-ig 1,270.461 márkát fordított a phylloxera-vész elfojtására. Mindazáltal folyvást újabb és újabb infectiók merülnek fel, úgy hogy a mezőgazdasági kormány kezdi fontolóra venni, hogy a phylloxera ellen hozott birodalmi törvény célját, illetőleg a szőlőművelés megoltalmazását

nem lehetne-e egyszerűbb s kevésbé költséges úton is elérni. A kormány ez irányban tárgyalásokat is kezdett, de elhatározásra eddig még nem jutott.

Az *állategészségügyet* a marhavészről szóló 1869-ki törvényen kívül az 1880. jun. 23-kán kelt birodalmi törvény szabályozza, valamint az ezt kiegészítő porosz végrehajtási törvény 1881-ből. A törvény eléggé megfelel, bár sikerét, a mint a jelentés megjegyzi, gyakran meghiúsítja az állatbirtokosok passiv ellenállása, melyet a kiirtási rendszabályokkal szemben tanusítanak. Azt ugyan a birtokosok megkívánják, hogy a kormány a külföldi állatokkal szemben a határzár legszigorúbb alkalmazásával akadályozza meg a járványok behurczolását, de jajgatnak, mihelyt saját állataikat érintik a szigorú állategészségügyi rendszabályok. Egyik veszedelmes járvány: a ragályos tüdőlob terjedésének megakadályozására fennálló rendszabályok különben nem is bizonyultak elég hatályosoknak s a porosz kormány, szigorúbbá tételük végett, a birodalmi gyűlés elé törvényjavaslatot is terjesztett, mely azonban nem fogadtatott el. A kormány tehát az eddigi hiányos törvényes eszközökkel kénytelen a járvány ellen küzdeni, bár ez folyvást nehezebbé válik. A szarvasmarhák közt mind gyakrabban fölmerülő tüdőgümőkór, mely nemcsak a marhatenyésztésre káros, hanem az emberi egészségre is veszedelmes, szintén sok gondot okoz a porosz mezőgazdasági kormánynak. Úgy látszik, e betegség az állandó istálóztatással szaporodik; elnyomása igen nehéz, mert a kiirtási eljárás alkalmazásának ellentmond az a körülmény, hogy a betegséget első és középső stádiumában nehéz pontosan felismerni és meghatározni.

Az állategészségügy terén fontos szerepe van az 1875-ben szervezett állategészségügyi szakbizottságnak, mely szakszerű tanácsával támogatja a miniszteriumot, állategészségügyi kérdésekben felvilágosítást nyújt a törvényszékeknek és közigazgatási hatóságoknak, összeállítja az állategészségügyi statisztikát, stb. A rendes ügyvitelt a rendes tagokból álló szűkebb bizottság vezeti, valamint a fontosabb kérdések előmunkálatait is az készíti el s úgy terjeszti az összes ülés elé, melyben az ország minden részéből meghívott tekintélyes gazdákból álló rendkívüli tagok is részt vesznek. A kormány nagy súlyt fektet rá, hogy kellő számú és képzettségű állatorvosi személyzet álljon rendelkezésre s minden vidéknek legyen állatorvosa. Az állategészségügy nagy fontosságának méltánylását látjuk abban is, hogy a berlini és

hannoveri állatorvosi tanintézetek 1887-ben főiskolai rangra emeltettek s annak megfelelőleg a berlini főiskola igazgatása át is alakítottatott.

A *gazdasági szakoktatás* is megfelel a kívánalmaknak. A két felsőbb tanintézet, a berlini mezőgazdasági főiskola és a poppelsdorfi mezőgazdasági akadémia, nemcsak a tulajdonképeni oktatást tekintik feladatuknak, hanem a mezőgazdasági kutatásoknak, az elmélet tovább fejtésének s az elmélet és gyakorlat közötti közvetítésnek is központját képezik. Az oktatás a tan szabadság elvére van fektetve s még a befejező vizsgát is csak azok tartoznak letenni, kik tanszékre vagy állami alkalmazásra törekszenek. A tulajdonképeni mezőgazdasági szakokon kívül, a természet- és államtudományi segédtárgyak is előadatnak és pedig a gazdasági tanulók igényeinek megfelelő módon. A két főiskolának az 1887/8-ki téli félévben 355 hallgatója volt.

A mezőgazdasági középoktatást az 1875. aug. 10-ki szabályzat alapján szervezett gazdasági iskolák képviselik. Ezeket oly egyének látogatják, kik kellő iskolai képzettség mellett a megfelelő szakismeretet is meg akarják szerezni s a kikenél az elméleti oktatás itt végződik s a továbbképzést a gyakorlat és az önképző magánszorgalom teljesíti. A gazdasági iskolák nem állami intézetek, az állam által csak segélyeztetve, az érdekelt városok, kerületek és központi egyletek által tartatnak fenn s kivált akkor, ha alsóbb gazdasági szaktanfolyammal vannak összekötve, a tartományi hatóságok támogatásában is részesülnek. A fennálló 16 gazdasági iskolát 1887-ben 1847 tanuló látogatta. Az alsóbb mezőgazdasági oktatásról a tartományi igazgatás tartozik gondoskodni. A tartományok e célra évenként 132.970 márka állami segílyt kapnak, maguk pedig körülbelül 261.000 márkával járulnak hozzá.

A *mezőgazdasági kísérleti ügyet* csaknem kizárólag a gazdasági egyletek tartják kezükben, állami kísérleti állomás csak egy van, kapcsolatban a poppelsdorfi mezőgazdasági akadémiával. A kísérleti állomások főleg a földművelés mindennapi szükségleteinek kívánnak eleget tenni, a különféle vegyi vizsgálatok, névszerint a trágya, takarmány és vetőmag megvizsgálása által. Csak a mennyiben ezek a rendes teendők időt engednek, foglalkoznak behatóbb tudományos kutatásokkal. Újabban csaknem kizárólag a növény-termelés szempontjából fontos chemiai, talajismeis és növényélettani tanulmányokkal foglalkoznak, az állatok táp-

lálkozására vonatkozó fáradságosabb vizsgálódásokat mellőzik; az állattenyésztésnek az által kívánnak szolgálatot tenni, hogy a különböző takarmánynövények abszolút és emészthető tápanyagainak mennyiségét igyekeznek megállapítani. E gyakorlati irány teljesen megfelel az álláspontnak, melyet a kísérleti állomásokot fentartó gazdasági egyletek elfoglalnak.

A *gazdasági egyletekről* s általában az egyleti tevékenységről a földművelés terén, röviden szintén meg kell emlékeznünk. Az egyletek Poroszország mezőgazdasági életében nagy szerepet játszanak. Eredetük a múlt század közepéig vezethető vissza s a mezőgazdaság fejlesztése, nemkülönben a földbirtok szabaddá tétele körül nagy tevékenységet fejtettek ki. Az országos gazdasági tanács, azonnal felállítása után, különös figyelmet fordított rá, hogy ezen egyleteket egymással bizonyos kapcsolatba s a tartományi közigazgatási szervezettel összhangba hozza. Így egyesítették a szétszórt, magukban álló egyletek tartományi központi kötelékekben s jöttek létre a központi egyletek. Jelenleg az egyletek ezen hálózata jóformán az ország minden részére kiterjed. 1887-ben 33 központi kötelékbe egyesítve 1817 egylet állt fenn 148.342 taggal.

Az egyletek jövedelmüknek jóval több mint felét államsegélyből merítik s a mezőgazdasági igazgatásnál mint a kormány organumai működnek. Nem áll az államilag szervezett egyletek kötelékében a néhány évvel ezelőtt alakult német mezőgazdasági egylet, melynek működése az egész Németbirodalom területére kiterjed s melynek tagjai a tehetősebb birtokosok sorából kerülnek ki, míg a tartományi központi egyleteknek igen sok tagja van a közép, sőt a kisbirtokosok közül. A gazdasági egyletek feladatukat az államsegély nélkül távolról sem volnának képesek megoldani. A dolog természete szerint nem is lehet az egyleti tagoktól túlságos áldozatkészséget várni, mert a gazdasági egyleteknél az egyéni érdek korántsem lép annyira előtérbe, mint más, egy bizonyos szövetkezeti célra alakult egyleteknél. A gazdasági egyletek működéséből nem annyira az egyes tagok húznak hasznot, mint inkább az összeség s legtöbbit épen a nem tagok, a kiknek példára, oktatásra és különféle támogatásra van szükségük. Az egyletek tevékenysége főleg a kiállítások rendezésében nyilvánul. A szempontok, melyek itt irányadóul szolgálnak, bennünket is oly közlelről érdekelnek, hogy a miniszteri

jelentésnek erre vonatkozó megjegyzését csaknem egész terjedelmében ide iktatjuk.

Az egyleti kiállítások főleg az állattenyésztés és a mezőgazdasági eszköz- és gépgyártás előmozdítására szolgálnak; mezőgazdasági termények kiállítása kisebb tért foglal el. Ez természetes; a kiállításokban, közérdekű indokokon kívül, főleg üzleti szempontból vesznek részt s a gazdasági terményeknek — kivéve talán a vetőmagvakat — a kitüntetés magasabb kereskedelmi értéket nem ad. Ellenben az állattenyésztőre nézve, ki hogy állatai értékét emelje, nyáját híressé akarja tenni, a kiállítások látogatása üzleti szükségesség. Ép úgy van a gépgyáros is. Míg a mezőgazdasági eszközök és gépek kiállítása folyvást okszerűbb irányt kezd venni, a mennyiben piaczul tekintik s a működési képesség megvizsgálása előtt ritkán történik jutalmazás: addig az állatkiállításokon még mindig nagy számmal lehet látni oly állatokat, melyek sem különös tenyésztési törekvést nem árulnak el, sem eladásra tenyésztett fajhoz nem tartoznak. A mennyiben az a közhasznú cél nem forog fenn, hogy kiváló példányok bemutatása által a mezőgazdasági közönség ítéletét képezzük, ilyen állatok nem valóók kiállításra; díjazásuk, mely nem annyira a folytonos, sikeres tenyésztési munka megjutalmazása, mint a sokszor csak esetleges szerencsés birtokosé — serkentő hatással nem bír. S ha hozzá vesszük, mily nehéz gyakran alkalmas birákat találni s a díjak kiosztását a szükséges szigorral keresztül vinni, nem csoda, ha a kiállítások jó hatását az állattenyésztés előmozdítására sokan kétségbe vonják. És mégis, helyesen alkalmazva, nincs hathatósabb eszköz az állattenyésztés emelésére, mint épen a kiállítások. Legjobb bizonyíték erre, hogy mindazon vidékeken, hol egy bizonyos tenyésztési irány, akár a lovak, akár a szarvasmarhák, akár más állatok tekintetében, általánosan el van terjedve és eredménynyel üzetik, hol ennél fogva az általános érdeklődés és szakismeret a nép legtágabb rétegeiben el van terjedve: ott a kiállításokat nélkülözhetlennnek tartják s mind nagyobb eredménynyel vesznek bennük részt. Ily vidékeken természetesen legkönnyebb megfelelő birákat találni; a kiállító és a közönség élénk érdeklődése pedig biztosítékát képezi a program szigorú megtartásának s a kiállított anyag részrehajlatlan és tudományos megbírálásának. Oly vidékeken, hol ezek a föltételek nincsenek meg, arra kellene törekedni, hogy megteremtessenek, de nem kellene a kiállításokat elvetni s kizárólag más úton próbálni meg az állatte-

nyésztés előmozdítását. Mert a többi út, bár a körülményekhez képest hasznos lehet, a szakismeretnek még nagyobb mértékét kívánja meg s a kivitelben még nagyobb lelkiismeretességet, mint a kiállítás és jutalomosztás.

Az okszerűbb állattenyésztés fontossága különben mind jobban közmeggyőződéssé válik; a bővebb takarmányozáson kívül, melyre még a kisbirtokosok is törekesznek, mind nagyobb gondot fordítanak a jobb tenyészállatok megválasztására s nemesebb tenyészanyag alkalmazására. Igen fontos az a törekvés, hogy az egyes vidékek specziális fajú és jellegű szarvasmarhája, mely a tervszerületlenül üzött keresztezések által megrontatott, eredeti tisztaságába állíttassék vissza s megnemesíttessék, állandósíttassék. E cél előmozdítására szolgálnak az állatok leszármazását és tulajdonságát feltüntető törzskönyvek, melyek szintén kezdenek elterjedni. A kellő számú tenyészállatok beszerzésére és a bika-telepek felállítására is nem csekély mértékben irányult a közfigyelem.

Az állattenyésztés egyes ágai közül a szarvasmarhatenyésztés, mely egyes formáiban, mint fiatal marhák nevelése, tejgazdaság, hizómarhatartás, legkönnyebben simúl a megváltozott viszonyokhoz, mind nagyobb tért foglal el Poroszországban. Csupán a szarvasmarhák létszámából — és ez hazánkra nézve is áll — nem lehet megítélni a haladást, nemcsak azért, mert az egyes egyedek sokkal becsesebbek, mint korábban voltak, hanem azért is, mert a modern állattenyésztés az állatok kora érettségére és gyors értékesítésére törekszik, így az állatok élettartama s különösen improductív életszaka sokkal rövidebb. A ló- és sertésenyésztés is fejlődött, ellenben a juhtenyésztés, az alacsony gyapjúárak következtében, ép úgy mint Magyarországon, rendkívül sokat hanyatlott. Azonban a juhtenyésztés hanyatlását nem nézik tétlenül, újabb finomabb gyapjufajokkal igyekeznek visszahódítani a piacot. A törekvést természetesen a kormány is előmozdítani törekszik.

A tulajdonképeni mezőgazdaság terén, a talaj jobb megmunkálásán kívül, főleg a mesterséges trágyaanyagok mind nagyobb alkalmazása bir fontossággal. A kísérleti állomások ellenőrzése nem engedi a mesterséges trágyaanyagokkal való visszaélést, a számos mezőgazdasági szövetkezet pedig az áruk mesterséges fölcsigázását gátolja meg. A vetőmag gondos megválasztása is sokat tesz a termések jóságára és minőségére. Főleg a cukorrépa ter-

melés, mely — a mint jelentésünk mondja, a földművelés iskolája, kívánja a föld gondos megművelését s a mesterséges trágyák alkalmazását. Valószínű, hogy nálunk is, midőn az újonnan alakuló cukorgyárakkal, a cukorrépa-termelés lendületet vesz, a hazai gazdaközönség, földművelésünk nagy hasznára, meg fog barátokozni a mesterséges trágyaanyagok alkalmazásával, mely nélkül gabnatermelésünket tovább fokozni nem igen lehet.

A porosz mezőgazdasági miniszter jelentése nekünk főleg hármassal szolgál. Láthatjuk belőle, hogy a magyar és a porosz — általában a közép-európai — mezőgazdasági viszonyok közt nemcsak általánosságban, hanem még a részletekben is nagyon sok rokonság van, mezőgazdasági bajaink nem speciális magyar bajok, megvannak azok külföldön is s azok a gazdasági feladatok és törekvések, melyek ott feltalálhatók, nálunk is jelentkeznek, megoldásra várnak s így az ottani viszonyok, törekvések és elért sikerek tanulmányozása, meddőnek épen nem tekinthető speciális érdekeink szempontjából sem. De épen mert kétségtelen, hogy földművelésünk egész természetére, még a termelési költségekre nézve is, mindinkább közeledik a nyugot-európai földműveléshez, meg vagyunk róla győződve, hogy a dolog természetében fekvő akadály nem áll fenn az annyiszor hangoztatott közép-európai, vagy legalább a Németországgal kötendő vámszövetség létesítése előtt. Valamely ország hathatósan, de mégis úgy, hogy a népesség egyéb osztályai se szenvedjenek miatta s az állam politikai esélyeknek se tegye ki magát, csak azon esetben védheti meg földművelését az olcsón termelő országok versenyétől, ha a vámsorompón belül, melyet mezőgazdasági terményeinek védelmére emel, a termelés meglehetősen fedezi a fogyasztást. Németország állandóan bevitelre szorul, míg ellenben Magyarország, még Ausztria szükségletén túl is tetemes fölösleggel rendelkezik, Németországra nézve tehát határozott előny volna, ha a nagy nyerstermelő országok ellen való védelemben egy oly országot is birnászövetségesül, mely míg egyrészt a hasonló gazdasági viszonyoknál fogva saját földművelésének veszélyes versenytársa nem volna, de másrészt mégis jelentékenyen hozzájárulna a hiány fedezéséhez. Hogy Németország kívülről fedezendő szükséglete nagyobb, mint monárchiánk fölöslege, az igaz; de nem szabad felednünk, hogy kedvezőbb gazdasági constellációk mellett az egész új vám- vagy védelmi területen a termelést még tetemesen fokozni le-

hetne s könnyen el lehetne érni, hogy a gazdasági téren szövetkezett államok a többikülföldtől teljesen függetlenítsék magukat. Nálunk, úgy hiszem, alig forog fenn nézeteltérés e gazdasági szövetség célszerűsége iránt, de az is valószínű, hogy a Németbirodalom, hazai viszonyaink alapos ismerete után szintén nem foglalna el vele szemben elutasító álláspontot.

Az általunk ismertett jelentés végre még egy igen fontos tanulságra vezethet bennünket, arra, hogy bármily kitünő szervezetű, bármily tevékeny legyen is a mezőgazdasági ügyeket vezető legfőbb állami hatóság, a mezőgazdaság haladása, fejlődése, boldogulása csak kisebb mértékben függ tőle, sokkal inkább függ a népesség szorgalmától, kitartásától s a közös érdekek helyes fel fogásától s egyesült erővel való ápolásától. Az új magyar földmívelési miniszterium is, mely gazdáink közóhajtása volt, csak úgy fog korszakot jelölni s egy új, szebb jövőt nyitni mezőgazdaságunk történetében, ha gazdáink szintén teljes tudatára ébrednek saját hivatásuknak és kötelességüknek s nemcsak saját gazdaságukat igyekeznek szorgalommal, takarékossgal és szakértelemmel a korigényeihez minél közelebb vinni, hanem erős közszellemtől lelkesítve, egyesületi úton is mindent elkövetnek a magyar mezőgazdaság felvirágoztatására. Egyes gazdaságot az egyéni szorgalom is magasra emelhet, de hogy mezőgazdaságunk, melyben a kisbirtoknak is nagy szerepe van, általában magas színvonalra emelkedjék, azt csak a társas egyesülés s a kisebbeknek irányt adó közszellem teheti.

DR. VARGHA GYULA.